

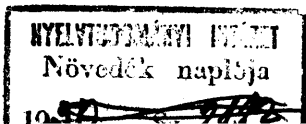
A MAGYAR ÚGYNEVEZETT IGEKÖTŐK S AZ ÁRJA IGEPRAEFIXUMOK.

(Feleletül Brassai S. úrnak.)

OLVASTATOTT AZ 1866. JAN. 22-KÉN TARTOTT AKADÉMIAI ÜLÉSEN.

Brassai úr a Nyelvtud. Értesítő legújabbban megjelent füzetében (III. köt., 355. l.) ezt írja: „Már pedig azt vélem, elég világosan kifejtettem az I. fejezetben (Nyelvt. Ért. III. 53. l.) az igekötők s praefixumok (t. i. az árja igepraefixumok) közti különbséget, de azóta egy újan cseperedett nyelvészünk védelme alá vette a tisztulni kezdett fogalomzavart. Facsaros furcsa fogásának a jegyzésben szolgáltatott igazságot, itt pedig nyilvánítom, hogy az idézett helyen részletezett öt különbség mellett mindig rendületlenül állok, és most már megtoldom egy hatodikkal, sőt hetedikkel is.“ Ezután eléadja még egyszer ismételve az 5-diket, azután a 6. és 7-dik különbséget, eléadását illetően szavakkal fejezvé be (362. l.): „És ezennel általában bevégzettnek nézem az egész ügyet; mert a ki a két pont higadt és érett megfontolása után is a magyar igekötőket s az árja igepraefixumokat egyneműeknek, azon egy rovatba, kategóriába tartozóknak állítaná, az olyannak csak előitélete vagy rögeszméje ellen volnék kénytelen csatázni. Ilyen küzdelem pedig sem sikert nem ígérne, sem becsületet nem szerezne.“

Brassai úr élceskedjék, gúnyolódjék bár tudományos értekezéseiben, a mennyi neki tetszik, — mert ennek legalább az a haszna lehet, hogy a száraz tárgyat is némely olvasóknak élvezhetőbbé teszi, s tudjuk, mily nagy kelete van a magyar konyhában a paprikának, — csak ne szórjon anathemákat azok fejére, kik valamelyik véleményében nem akarnak osztozni. A tudomány el nem ismerhet senkiben is infallibilis tekintélyt, s nevetségessé válik az, ki nagy fenyegetődzéssel maga magának követel ilyen. Avagy kinek a be-

csülete csorbúlna meg, ha valaki még ezentúl is Brassai úr ellen a magyar igekötők s az árja praefixumok egyneműségét vitatná? Talán a vakmerő vitatóé, mert Br. úr ellen tudományos igazság érdekében szót emelni kész szentségtörés, crimen laesae majestatis? Vagy talán Br. úré, mert kiszülne, hogy nem mindenki hajol meg az ő féltett csalhatatlansága előtt? De hiszen úgy sem ígérne ily vállalat semmi sikert, — természetesen nem azt a sikert, hogy a rendíthetetlenül állításai mellett álló Brassai valami azokkal ellenkezőről is meggyőződjék; de igenis talán azt a kicsinyke sikert, hogy a magyar nyelvtudományban egy kérdéses pont vagy Br. úr nézetével egyezőleg vagy az ellen döntetnék el, — mindegyik esetben siker, nem a vitatkozókra, hanem a tudományra nézve.

Azt hiszem tehát, hogy nem járok rosszban, s nem kell a boszszuálló istenek mennyköveitől rettegennem, midőn most Br. úr ijesztgetése ellenére is, még egyszer a magyar igekötők s az árja igepraefixumok egyneműségének védelmére kelek; mert hiszen én vagyok a fent említett „újan cseperedett nyelvész,“ s kénytelen vagyok nyilvánítani, hogy Br. úrnak 6-dik és 7-dik különbségi pontjait, valamint az előbbieket is, tölem kitelhetőleg higgadtan és éretten megfontolván sem vagyok képes arról a roppant különbségről meggyőződni, mely az említett igekötők és praefixumok között léteznék. De hogy Br. úr valahogy azt ne mondhassa, hogy e kérdés megvitatására engem a „kiirthatatlan német nyelvérzékem alkalmatlanná teszen“ (a nyelvérzékéről különben alább is ejtünk még néhány szót), s hogy ennél fogva a magyar igekötők mivoltát meg sem érthetem: most csak annyit mondok biztosításomul, hogy legalább e kérdésben Br. úrral egyenlő compentensséggel bírhatok; mert ha nekem lehetetlen megérteni a magyar igekötőket, tehát neki, bátran mondhatom, lehetetlen megérteni a német s a többi árja igepraefixumok mivoltát.

Nézzük most már egyenként a Br. úr fölhozta nagy különbségeket.

1) „A praefixumok az igékkel összeragadt particulák, melyeknek csak kivételkép van külön létezésök“ (Nyelvt. Ért. III. 53.) — „A magyarban ellenben mondhatni: Megetted az ételt? Meg. Elhoztad a pénzt? *El.*“ — Br. úr szerint tehát abból, hogy valamely szó külön is létezik, s egy másik csak összetételben, már a két szó belső minőségére is lehet következtetni. Azonban a magyar igekö-

tők különlétezése vagy önállósága az árja igepraefixumok ellenében, a melyet itt Br. úr állít, csak látszólagos. Mert a fölhozott példákban a *meg-*, *el-*nek csak annyiban van értelme, a mennyiben a közvetlenül megelőző kérdésekből hozzá pótoltatik „*ettem*“ (*megettem*), „*hoztam*“ (*elhoztam*). Tehát csak ellipsisnek köszönik azt a vélt önállóságot, s egészen más kérdés az, hogy a magyarban mennyire és mire terjed az ellipsis, meg az árja nyelvekben mennyire és mire. Magokra az igekötőkre nézve, illetőleg lényegük, minőségükre nézve pedig az tökéletesen indifferens kérdés.

Az 1. pont alatt Br. úr még azt is mondja, hogy a praefixumok nem csak értelmileg, hanem hangzatilag is a hol alkalom van rá összeolvadvák (p. o. *affero* = *adfero*, *aufert* = *abfert*, s a jegyzetben még több példát hoz föl a szanszkritból és görögből); s hogy a görögben az imígy szerkesztett ige csak *egy* accentust kap. Erré viszont csak azt kérdem: mióta határoz a nyelv phonetikai hajlama s sajátsága a szók belső értelmi minőségéről? Vagy azért, hogy a magyar nem mondja ezt *visszadja* e h. *vissza-adja*, ez utóbbi nem egységes szó-e, *egy* accentussal, mint akármely görög praefixumos ige? Arról pedig úgy látszik egészen megfeledezett Br. úr, hogy a szanszkritban és görögben a praefixum kivétel nélkül elválasztható az augmentum által, valamint a Homerusi és védai nyelvben még más szók által is *). De legalább arról megemlékezhetett volna Br. úr, hogy a német nyelv mily messze vetheti el az igétől praefixumainak nagy részét. Ebből már eléggé világos, hogy a praefixumok vélt elválaszthatatlansága, még ha állana is, meg a magyar igekötők elválaszthatósága, a két rendbeli szócskák értelmi minőségére nézve sehogy sem alapíthat különbséget.

2) A második nagy különbség ez: „A praefixumok, a hol magokra állanak, nem határozók, hanem praepositíók képében jelennek meg. A magyar kérdéses szavak ellenben viszonyrag szerepet soha sem viselnek, hanem mindig valódi határozók.“ Brassai úr azt mondja ezekben, hogy a praefixumok, akkor mikor magokban

*) Benfey, K. Sansk. Gr. §. 146. „In den Veden sind die Präfixe aber noch ganz unabhängig vom Verbum, blosse Adverbia; wie sie getrennt durch andere Wörter und hinter dem Verbum stehen können, so können sie auch, wenn mehrere zum Verbum gehören, selbst wenn sie davor stehen, unzusammengesetzt und accentuirt bleiben.“

állanak, akkor t. i. mikor nem igepraefixumok, praepositíók. Azt nem tekintve, hogy nem is igaz, hogy minden árja praefixum egyszersmind praepositio szerepét viselhetné nevek előtt (p.o. soha sem praepositio a latin *re-*, *dis-*, *amb-*, a német *zer*, *ent*, *ge*, *zurück* stb., szanszkr. *nâ*, *pra*, *vi* stb.), s hogy másrészt az sem igaz, hogy a magyar igekötők között nem volna viszonyrag-szerepet viselhető is, (p.o. *be*, *elé*, *közé*, *neki*, lásd Brassai úr saját megtoldott lajstromát, Nyelvt. Ért. III. 353.), — mindenestre furcsának tetszik, hogy Br. úr, midőn az igepraefixumok s igekötők, mint ilyeneknek mineműségét, belső lényegét, szerepét akarja meghatározni, illetőleg megkülönböztetni, avval törődik, hogy mily szerepet viselnek ezek a szók, mikor nem igepraefixumok! De hagyján, tekintsük meg a praefixumokat ezen nem-igehatározó szerepükben is, megengedve, hogy valamennyi, kivétel nélkül, praepositio is lehessen. A praepositio név csak grammatikai terminus, s nem hihetem, hogy Br. úr az illető szócskák új czímét olyannak tekintse, mely azoknak belső mivoltáról is határozná. Vajjon mi következik abból, hogy a *contra*, *ab*, *in*, *περί*, *κατά*, *upa*, *prati*, stb. szók, az árja nyelvekben, mint praepositíók csak casus obliquus alakjával való nevek előtt állanak? Nemde az, hogy ezek magokra csak olyan praepositíók, a milyen postpositíók a magyar *által*, *túl*, melyek *n*-ragos név után állanak (a *hídon által*, a *határon túl*), azaz valóságos adverbiumok? Tehát praepositíói szereplésük sem alapítja meg a praefixumoknak a magyar igehatározói *meg*, *el*, *föl* stbitől való különböző mivoltát, és hogy a kérdés érdemleges részéhez térjünk vissza, nem hiszem, hogy Br. úr, akárhogy megfeszíti is képzelő tehetségét, az árja praefixumokban, akkor és ott a mikor és a hol igepraefixumok, mást bírna fölfödözni, mint valóságos igehatározókat.

3) „A praefixumok, mint ilyek, mondja továbbá Br. úr, ingatag, határozatlan értelműek, s jelentésöket igen gyakran szabják vagy alkalmazzák az igitörzsökhez, melyhez csatolva vanuak (p.o. *verkennen*, *vertheilen*, *entsprechen*, *entbinden*; *exeo*, *excipio*). *Meg*, *el*, *fel*, *le* stb. mindnyájan állandó, biztos, határozott értelműek.“ Evvel hogy „ingatag értelműek“ az árja praefixumok, Br. úr csak nem akar mást mondani, a mint fölhozott példái is bizonyítják, mint azt, hogy egyes praefixumoknak több és egymástól különböző jelentésői vagy értékei vannak. Ezen mit sem fog főnacadni, a ki nem feledi, hogy a nyelvek a szóknak eredeti jelentését átvitelesen tovább fej-

leszthetik, módosíthatják, és ezt tették is s teszik is folyvást. De azt senki sem fogja hinni, hogy ezt oktalanul cselekszik vagy cselekedték, hanem azt, hogy okos észjárás vezérlése után indulva. Hogy mi ezt minden részben és esetben már nem bírjuk fölismerni, az nem a nyelvek baja, hanem a mi bajunk, mely azonban nem jogosít föl, hogy oktalanságot tegyünk föl a nyelvekről. E szerint Br. úr is bizvást elhiheti, hogy az árja praefixumok is, a mennyiben lényegesen több különböző jelentéseket nyertek, azokat csak egy eredeti jelentésből fejlesztették ki okos észjárások után, s hogy ezek a jelentések nem is annyira nekik különbözőek, mint nekünk, kik azokat más nyelvvel, más korbeli fölfogással iparkodunk tolmácsolni. Különben itt sem adja Br. úr helyesen a tényállást, mert nem csak az árja nyelvekben, hanem a magyar nyelvben is vannak változó értelmű igekötők (teszem p.o. csak van különbség azon *el* között, mely *elvinni*-ben van, meg az *elér*ik, *elromlik*, *elél*-beli *el* között, bármennyire bírjuk is mindegyiket egy eredeti jelentésből megfejtetni). — Hogy pedig az árja praefixumok, mint Br. úr mondja, jelentéseket az illető igéhez szabják vagy alkalmazzák, melyhez csatolva vannak, azt bizony jól teszik, s ez a műtét tán nem is kerül nekik nagy megerőlködésbe, minthogy eleve azt kell hinnünk, hogy a nyelv, mint olyan rendszer, melyben okosság van, csak azt csatolja egymáshoz, a mi egymáshoz illik, a mi összefér egymással. Ugyanez okból a magyar nyelv sem mondja azt, hogy *visszahal*, vagy *fölhal*, e h. *meghal*, mert az igének jelentésével nem fér össze az ilyen meghatározás.

4) Az után, a mit az előbbi pontra mondtam, már rövidebben szólhatok Br. úr 4-dik pontjáról. Ebben t. i. azt mondja, hogy „a praefixes igék nem egyszer oly értelmet váltanak, melyet sem egyik sem másik alkotó részből, sőt kettejük kapcsolatából is gyanítani sem lehetne“ (p.o. szkr. *nê* vezet: *pra-nê* szeret, gör. *γινώσκω* ismerék: *καταγινώσκω* vádolok, lat. *habeo*: *adhibeo*, ném. *bringen*, *umbringen* stb.). Akármennyire nem gyaníthatja is Br. úr ilyen praefixes igék értelmének keletkezését, de az bizonyos, hogy az illető nyelvek, mikor azokat a praefixes igéket alkották, t u d t á k, mit miért kapcsoltak össze. „A magyarban mind az ige mind a határozó szócska, változatlanul megtartják eredeti értelmöket.“ Ha ezen állítás tökéletesen igaz volna is, a ténynek magyarozatját abban lehetjük, hogy a magyar nyelv igekötőit, a *meg* és *el*-t kivéve, alig is

használja más jelentésben, mint az eredeti legszorosabb irányjelentésben, vagy egyéb etymologiai jelentésében, — a mi különben még távolról sem bizonyítja azt, hogy az árja praefixek is, akármily nem eredeti értékeket váltanak is, nem olynemű és kategóriájú szók, mint a magyar igekötők, melyek mint határozók az igét „körülmenyesítik vagy alsóbb fogalom körére korlátozzák.“ Különben a magyar nyelv nem ismeri el azt a merevedettséget, vagy értelmi fejlődésre való tehetetlenséget, a melyet Br. úr akar rá fogni; az említett tény nem áll úgy, a mint Br. úr állítja. Mert tagadhatatlanul vannak a magyarban oly igekötős igék, melyek több mint egy, s a mint látszik lényegesen különböző jelentéssel bírnak; teszem az *eláll* más ebben „eláll ígértétől“, mint ebben „sokáig eláll“ vagy ebben „elállják az útját“; „a *megvet* más ebben „az ágyat megvetni“ mint ebben „a világ kincseit megvetni“; *kihúz* más ebben „fogat kihúzni“ mint ebben: „időt kihúzni“; *letesz*: „letette a pipát“ és „letett a követelésről“; *kifog*: „kifogni a tóból halakat, a pénzből a kamatot“ és „kifog rajta“ stb.; — itt tehát vagy az ige vagy a határozó szócska nem tartotta meg eredeti értelmét.

5) „Az igazi praefixumok (értsd: az árja igepraefixumok) a velök kapcsolt ige minden formáin, változatain, szóval egész hajtogatásán, sőt származékain és a vele szerkesztett szókon át elválhatatlanul vele maradnak. Úgy, hogy egy csupasz és egy azon törzsekű praefixumos ige, oly merőben különböző két szó, a milyen két idegen gyökű ige. *Adhibeo habeo*-tól, *decedo cedo*-tól épen úgy különböznek használatukban s alkalmazásukban, mint *habeo* és *cedo* egymástól (!).“ (Következik még néhány német példa: *beweisen* és *weisen*, *verrathen* és *rathen*, *urtheilen* és *beurtheilen*). „A mi reá fogott praefixumaink ellenben annyira nem határozzák meg a cselekvés mivoltát, hogy szélitiben csak az idők megkülönböztetésére szolgálnak (p.o. *kiszopja* a tehenet = futurum, *szopja* = praesens; *ette* = folytonos múlt, *megette* = teljes múlt).“ Ezekben fejezi ki Br. úr a magyar igekötők s az árja praefixumok közti 5-dik különbséget. Érne is valamint ez a különbség, ha nem állana tökéletes ellenmondásban avval, a mit Br. úr csak imént a 4. pontban adott elé, hogy t. i. a magyar igekötők — a világért sem az árja igepraefixumok) módosítják az ige értelmét, még pedig úgy, mint más határozók is; azaz „körülmenyesítik, vagy alsóbb fogalom körére korlátozzák.“ Br. úr „az ige értelmén“ csak nem érthet mást,

mint a „cselekvés mivoltát“, azt a fogalmat, melyet az igen értünk. S íme egyszerre csak azt halljuk, hogy dehogyan határozzák a cselekvés mivoltát, hiszen csupa tempusjelölök. Ez is talán egy kis fogalomzavar, a melyet Br. úr, ha kedve van, védelme alá vehet. De nem nehéz annak nyomára jutni, hogy miből keletkezett az. Mikor Br. úr a 4-dik pontban oly erősen vitatta, hogy a magyar igekötők változatlanul megtartják eredeti értelmüket, akkor azok mindössze és általán véve lebegtek szeme előtt (úgy a mint később Nyelvtud. Ért. III. 353. l. sorban elészámlálta; mondja is a 4-dik pont alatt, hogy „a *meg, el* stb.“ értvén valamennyi többbit a „stbi“-n). Most ellenben, midőn úgynevezett igepraefixumaink időjelelését fedezte föl, azon való nagy örömeben, hogy megint egy nagy különbséget talált, mely a szemtelen árja praefixumokat messze veti el az egyedül időjelelőknek kiváltságolt magyar igekötőktől, első hevében elfelejti, hogy a mit most ezekről állít, úgy a hogy, legfeljebb vagy négy magyar igekötőről mondható, de ő heventében valamennyire ráfogja, épen a mint válogatás nélkül az árja praefixumokról is általában szól ezen 5-dik pontban. Mert nem tehetem föl, hogy Br. úr azt a merő képtelenséget akarja vitatni, hogy p.o. *fölmenni, lemenni* és *menni* között, *összeszaladni* és *szaladni* között, *átvetni* és *vetni* között, *szétvágni* és *vágni* között semmi más különbség nem volna, értelemtől nézve, mint legfeljebb valamely időjelelésé. Azon egynehány igekötő pedig, melyek — egyelőre elfogadva Br. úrnak állítását és kifejezését — időt jelentenek, olyanok, melyek „a cselekvény teljes bevégeztét jelelik“, a mint Br. úr a 64. lapon maga mondja, még pedig név szerint (lásd ugyanott) *meg* és *el* (most az 5. pont alatt, 357. l., egyik példában a *ki*-t is fölhozza). Megengedve tehát, hogy a *meg, el*, s nem bánom még akármennyi ilyen igekötő, soha egyebet nem jelent, mint a „cselekvény teljes bevégeztét“ vagy a mint a 362. lapon a *meg*-ről mondja „a cselekvény teljesebbé mentét, végrehajtását“, nem olyasmic az, a mi, az egyszerű ige fogalmához csatolva, épen ezen a fogalmon vagyis az ige értelmén eszközöl módosítást, változást? Ha Br. úr ezt tagadja, azt is kell tagadnia, hogy *facere* és *perficere* vagy *conficere* fogalmilag különböző igék. És hogy lehet azt képzelni, hogy valamely határozó ne vonatkozzék az ige fogalmára, értelmére, mely egyiránt múlt és jelen (illetőleg jövő) idő mellett állhat? Hogy a *meg* és *el*-nek állítólagos időkülönbsztető értéke miben áll, már NyK. III. 95. l.

96. fejtegettem röviden, épen Br. úr Nyelvt. Ért. III. 65. l. eléadott nézeteire vonatkozván. Itt még csak azt az errort akarom kiemelni, melyből Br. úrnak e részbeli tévedése foly. A végbemenéses*) (perfectió) igék, hogy e rövidebb terminust használjam, az egyszerű igékhez képest oly meghatározást mutatnak elénk, mely az ige által kifejezett cselekvés bizonyos véges folyamát képzelteni velünk, a melyet különösen a transitív igék mellett kitett objectum határoz meg, t. i. a melynek egészén terjed el az igében kifejezett cselekvés. A végbemenéses igék teljes fogalmához tartozik tehát a véges cselekvés végpontjának képzelete is, de nem kevésbé van benne foglalva magának a cselekvés folyamatjának képzelete is. Igénytelen nézetem szerint (— Br. úrnak engedelmevel legyen mondva, mert szerinte kiirthatlan német nyelvérzéken miatt ilyesmihez hozzá sem sejtettek) a magyar végbemenéses igék közül a *meg*-esek képzeletünkben a cselekvés végére fektetnek több súlyt, az *el*-cek ellenben a cselekvés folyamatjára, a cselekvés mintegy vége vagy célja felé sietőnek képzeltevé. Mindenesetre pedig igen természetes dolog, hogy a nyelv a legtöbb esetben a cselekvés végpontjára fekteti a fősúlyt, s könnyen megérthető, hogy ez az eset általában akkor van, mikor a cselekvés múlt időbe helyeztetik, mikor tehát a cselekvés végpontja szükségképen élenkebben idéztetik föl képzeletünkben (p. o. *megírtam* a levelet = elmúlt a levél megírása, azaz elejétől végig való írása = bevégeztem az írást). Innen van, hogy a végbemenéses igék múltja rendesen teljes múlt, a mint Br. úr nevezi. Hasonlóképen a végbemenéses igék praesens, mikor t. i. a cselekvés végpontjának kiemelésével értetnek, nem lehet soha sem tetteges jelen, hanem olyas valamit képzeltek velünk túlnyomó súlylyal, a mi szorosán véve a jövőbe esik. Ebben is tökéletesen

*) Jelen értekezés fölolvassáskor, Ballagi úrnak a „végbemenéses“ műszó nem tetszett volt; ő a „végbemeneteli“-t ajánlta. De mégis a *végbemenéses*-t tartom meg, mert véleményem szerint szabatosabban kifejezi azt, a mit ki akartam fejezni. Ugyanis „végbemeneteli igék“-on oly igéket érthetnénk, melyek mint igék a végbemenelt fejezik ki, azaz „végbemeneni“ és hason értelmű (synonym) igéket; de itt olyan igékről van szó, melyek gyökérteményéhez az illető cselekvény végbemenésének érteménye is hozzá van csatolva, egy szóval: oly igék, melyek végbemenéssel járnak, mintegy avval bírnak. A *végbemenéses* szó e fogalmat kifejezheti ad normam: *kérdéses* = a mi kérdéssel jár, kérdés alatt van, a mihez kérdés van csatolva.

igaza van Br. úrnak. De abban szerintem már nincs igaza, ha azt tartja, hogy a végbemenés kifejezése nélkül nem lehetne igazi teljes múlt, s tetteges jövő, azaz hogy ilyen nem lehetne egyszerű igétől is. Mert a végbemenés kifejezése oly accidens, melyet a nyelv az igeérteményhez köt, de mely az időtől magától független, a miért is a semmi-időben, az úgynevezett határtalan jelenben is (melyhez az infinitivust, a nomen actoris és actionist is hozzá kell számítanunk) inhaerálhat az ige fogalmán, a mint Br. úr maga is megengedi (l. a 68. l.). Továbbá szerintem Br. úrnak nincs igaza, ha azt tartja, hogy végbemenéses igének tetteges jelene merő képtelenség. Br. úr a (65. lapon) így okoskodik: „A mi tetteg folyamatban van, nem lehet egyszersmind be is végezve.“ Az tökéletesen igaz; de az is igaz, hogy lehet valami tetteg folyamatban, a minnek egyszersmind bizonyos vége vagy célpontja van kilátásba helyezve; ez fejezi ki a végbemenéses igének tetteges praesense. Br. úr nyilván a cselekvés végbemenését annak elmúlásával zavarja össze; így azután mondhatja, hogy tetteges jelen idő és múlt idő egyszerre nem lehet. De a mint fentebb mondám, a végbemenéses ige érteményében nem csak a cselekvés végpontja foglaltatik, hanem addig való egész folyamatja is; mikor tehát ilyen ige tetteges praesensét használjuk, nagyobb súlyt fektetünk magára a folyamatra. Így a végbemenéses ige tetteges praesensének in praxi is van értelme. A praesens historicumnak az a természete, hogy az elbeszélést átváltoztatja leírássá; a teljes múlt helyébe a leíró jelen lép. Leíró jelen pedig sehogy sem lehet egyéb, mint tetteges jelen, mert minden cselekvéseit folyamatban levőknek értjük. A praesens historicumban pedig akármelyik végbemenéses ige használható, ez tehát a végbemenéses igék tetteges praesensének legfőbb alkalmazása. De a szorosán vett jelen leírásában is előfordulhat végbemenéses igének tetteges praesense. Avagy nem az van-e ilyen mondatokban: „a mit mondtál, azt mind *meghiszem* már úgy is, ne szólj többet“; „úgy *hálálja meg* jótéteményeimet“; „ez a baj *keseríti meg* leginkább az életemet“; „az az egy *vigasztal meg*, hogy...“ „*eltartja* öreg szüleit keze munkájával“ stb. Természetesen az ige érteménye ezekben más, mint az egyszerű igéé, mert amaz emelhez képest meg van határozva, vagyis, a mint Br. úr még a 4. pontban mondta, alsóbb fogalom körére korlátozva.

Így áll a magyar igeekötők ügye, melyek Br. úr 5-dik pontja

szerint csak az idők megkülönböztetésére szolgálnak. Br. úr ebből azután különbséget következtet a magyar igekötők s az árja igepraefixumokra nézve. Valóban Br. úr nagyon rosszul ismeri az árja praefixumokat, ha azt hiszi, hogy azok között nincs olyan, mely a cselekvés végbemenésének jelelésére is használtatnék. Hát nincs-e a görögben *ἀπέθανον* és *ἐθανον*, *θανοῦμαι* és *ἀποθανοῦμαι*? mi az *ἀπό* itt más, mint a cselekvés végbemenésének tüzetes jelelője? Mi más a *κατά* ezekben: *κατακτείνω*, *καταλαμβάνω* (= megölni, megfogni)? Hát a latin *con* ezekben: *concedere*, *comedere*, *conficere*, *collaudare* stb. (= megengedni, megcsinálni, megdicsérni)? Vagy a *per* ezekben: *perpeti*, *perferre*, (= elszenvedni, elviselni)? Hát a német *ge* ezekben: *gedenken*, *gefrieren*, es *gereut mich* (= megemlékezni, megfagyni, megbánom)? vagy a *ver* ezekben: *verschlingen*, *vertheilen*, *verdorren*, *verbrennen* (= elnyelni, elosztani, elszáradni, elégni)? Hát a szláv *za* p.o. a tót: *zachovať*, *zabiť*, *zabúbiť*-ban (= megóvni, megölni, megszeretni)? vagy az orosz *zachvatit'*, *zamoknuti'*-ban (= megfogni, megázni)? vagy az *u* p.o. a tót *umrjet'*, *upichnut'*, *uwobit'*-ban (= meghalni, megszúrni, megcsinálni)? vagy az orosz: *ukazat'*, *widěť*, *ugostit'*-ben (= megmutatni meglátni, megvendégetelni)? — Ha pedig Br. úr abban látja a különbséget, hogy a magyar végbemenésű igekötők (hogyan és mennyiben, fentebb láttuk) az igeidőkhöz, illetőleg a teljes múlt és tetteles jövőhöz bizonyos vonatkozásban állanak, ennek a jelenségnek a szláv nyelvek, p.o. az orosz akár még határozottabban kifejlődött hasonmásával állhat elé, a hol számtalan egyszerű igenek praeteritum perfectum-a és futurum perfectum-a az illető igékből képzett praefixumos ige praeterituma és praesense által fejeztetik ki. Az erre használt praefixumok mind olyanok, melyek a csupa végbemenés jelentését ölthetik magokra, s használatuk oka ugyanaz, a mi a magyarban, hogy t. i. a nyelv a végbemenés határzói momentumát tüzetesen meg akarja jelölni. Megjegyezni való, hogy az oroszban mind a két ige, az egyszerűnek úgy mint a praefixumosnak, van a maga külön infinitivusa, tehát nyilván való, hogy az két külön értelemnyű ige; noha voltak már orosz grammatikusok is, kik Brassai úrként a kettőből egy conjungatiót raktak össze. — De még jobban elállhat a német *ge* praefixum, a mely szintén nem egyéb, mint végbemenésjelelő szócska, de az újnémetben már olyannyira oda ragadt a múlt részesülőhöz, hogy már semmi, más praefixum nélkül való múlt részesülő a nélkül el nem lehet

(*gegeben, getragen, gekommen* stb.). A mai német nyelv már csakugyan a múlt idő eszközlőjének érti vagy érzi az ilyen *ge-t*, pedig szemünk előtt van, s a nyelv történetében világosan olvasható, hogy az valóságban csak a cselekvés végbemenésének határzói jelölje, egészen olyan, a milyen a magyar *meg*; látszólagos múltidői jelleme csak abból credvén, hogy a nyelvszokás csak a múlt időalak mellé szorította. Br. úr tehát nem jól mondja azt sem, hogy *eszem* és *meg-ettem* között csak az a különbség, a mi a szanszkrit *sthā* és *atīsthan* (állni és álltam), a görög *βουλεύω* és *βεβούλευκα*, a lat. *tango* és *tetigi* közt. Korántsem; hanem az a különbség, a mi a a szkr. *tīstāmi* és *avātīstē* (állok és megálltam), a gör. *εστίω* és *κατείδοκα* v. *κατέφαγον* (ettem és megettem), a lat. *edo* és *comedi*, vagy *tango* és *contigi* között van.

Ennyi legyen elég Br. úr 5-dik különbségének méltánylására. Ugyanezen ponthoz csatolja még, a mi azonban a vitatott különbséggel nem áll kapcsolatban, egy tévedés helyreigazítását, a melybe a „*meg*“-ről írt értekezésemben magam is beleestem. Br. úr a 358. lapon a jegyzetben ugyancsak kimutatja, hogy „a mely ige *meg*-gel accusativussal párosúl, a nélkül is kiható, s a melyik magára nem lehet az, semmiféle igekötő azzá nem teszi.“

6) Egy új és valóban különös különbséget Br. úr abban fedez föl, hogy „az úgynevezett igekötő, épen mint más minden határzó, a mondat részei minden kategóriába beleillik. Telik hát belőle inchoativum, jelző, szükséges vagy pótló egészítmény, a hogy a dolog természete s a mondó inteniója hozza magával (p.o. *ki* szeretnék menni, — ez Br. úr elnevezése szerint inchoativum, minthogy a mondatkezdő *ki* hangsúlytalan a hangsúlylyal kezdő mondatzöm előtt). Kiváltképp gyakori ez az eset a tagadó és tiltó szólamokban (p.o. *föl* ne fődözze; *meg* nem sérteték). A végén (361. l.) diadalmasan fölkiált (ha ugyan erre s nem csak a közvetlenül megelőző periódusra vonatkozik, a melyben még egyszer a magyar igekötőknek időhatárzó és a cselekvény teljesedésbe mentét jelelő működését emeli ki, — a mire nézve az előbbi pontra utalok): „Van-e ennek csak nyoma is az árja praefixumok használatában?“ Furcsa, Br. úr már egészen megfélekedett arról, hogy mire hozza tulajdonképen föl az ő különbségeit; hogy t. i. annak bizonyítására, hogy az árja praefixumok s a magyar igekötők nem egynemű, egy kategóriába való szók. A mi erre érdemlegesen tartozik az, hogy a ma-

gyar igekötők igehatározók ; tehát az volna a természetes postulatum, hogy Br. mutassa meg, hogy az árja igepraefixumok nem azok. A helyett most arról értekeznek, hogy a magyar igekötő a mondat szórendében milyen helyet foglalhat el, s mily nevet nyer olyankor, saját maga készített nomenclaturája szerint. Avagy Br. úr azt hiszi-e, hogy két külön nyelvbéli szónak egyneműségére az is megkívántatik, hogy a mondat szórendében tökéletesen ugyanazt a helyet foglalják el? A latin adjectivum, mint attributum, sokszor utána áll a substantivumnak, azért tehát nem olynemű szó, mint az újnemet vagy a magyar adjectivum, — így hangzik más tárgyra átvive Br. úr okoskodása. A magyar azt mondja: „*ki* szeretnék menni“ s a német nem mondhatja ezt így: „*aus* möchte ich gehen“, még kevésbé a latin így: *ex* vellem ire“ de azért bizony a *ki*, mely a *menni*-hez tartozik ugyanaz, a mi *ausgehen*-ben az *aus*, s a mi *exire*-ben az *ex*.

7) A hetedik és utolsó különbségen valóban már meglátszik, hogy mily erősen kereste azt Br. úr, csak hogy legyen legalább még egy. „Midőn a magyar valamely igen ritka esetben (nota bene!) bizonyos igeörzököt az eredetitől tetemesen eltérő értelemben akar használni, képző által különbözteti meg a kívánt jelentését, holott a praefixumos nyelvekben csak az ilyes szócskák tesznek hasonló szolgálatot (p.o. *versuchen* van *suchen*-ből, ellenben *kísért* a *kísér*-ből *t* képzővel; a franczia a latin *praetendo*-t használja föl, a mely *prae* és *tendo*-ből alakult, míg a magy. *követelni* a *követni*-ből van *l* képzővel; a német *betragen* a *tragen*-ből, a magy. *viselni* a *vinni*-ből, sőt talán *írtani* is, úgy véli Br., az *írni*-ből.)“ A mit Br. úr itt az árja nyelvekről állít, hogy t. i. „tetemesen eltérő értelmet“ praefixumok által eszközölnek, az lényegesen már a 3. és 4. pontokban befoglaltatik, és annak „már feljebb kiszolgáltattam az igazságot.“ Hogy pedig a magyar nyelv a „tetemesen eltérő értelmet“, igeképző által fejezi ki, arra Br. úr még nem hozott föl elegendő bizonyítékot, s tán maga sem bizonyos benne, a mint a pont elején olvasható „valamely igen ritka esetben“ szavai is mutatják. S ha a fölhozott példákat tekintjük, azokban, a melyek bizonyosak, épen nincs meg a „tetemesen eltérő értelem“, p.o. nincs meg *követelni*-ben, mely a *követni* (*megkövetni*) igének gyakorítója; nincs meg *viselni*-ben, mely kettős gyakorító képzővel *vi* gyöktől származik (*visel* = finn *vieta* v. *vieskele* folytonasan *vinni*, a *vie* *vinni* gyöktől); hogy *kísért* a

kísér-től származik, meglehet, de nem bizonyos; még kevésbé az, hogy *írtani* az *írni*-ből származik, — mert nem szabad elfelejtenünk, hogy a leszámaztatás jogosultságának egyik föltétele az is, hogy a származéknak ne legyen oly tetemesen eltérő értelme, melyet már semmi természetes eszmelánczolat az alapnak tekintett szó értelmével össze nem köt. Így magában összedől ez a hetedik és utolsó különbség is.

Íme, most megfontoltam Br. úrnak mind a hét pontját, s azt hiszem senki sem foghatja rám a makacs hitelenség vádját, ha azt mondom, hogy még most sem fogadhatom el Br. úr rendíthetetlen nézetét a magyar igekötők s az árja praefixumok közt létező, azoknak lényeges belső mivoltát illető nagy különbségről. Br. úr különbségi pontjai mind csak a tárgyat kerülgetik, lényegtelen külsőségekbe kapaszkodnak vagy a tényállás hamis föltüntetésére támaszkodnak. Egyik sem mutatja meg azt, a mit Br. úrnak egyedül kellett volna megmutatnia, hogy a magyar igekötők ellenében, a melyek igehatározók, az árja igepraefixumok nem igehatározók.

Különösen rám förmed Br. úr azért is, hogy valamikor a *meg* igehatározónak nem csak etymonját nyomoztam, hanem a mai nyelvhasználat szerint való értékéről és jelentéséről is szóltam. Ez halatlan vakmerőség, hogy én a kiirthatlan német nyelvérzékű, kivel csak az árja praefixum eszméje született vele, a magyar nyelvérzék-et akarom taníttatni, hogy neki tudatlanságot vetek szemére stb. — Hogy mit vétettem a szegény *meg*-nek, azt mindjárt meg fogjuk látni; itt csak azt kérdem Br. úrtól, hogy mit ért vagy képzel tulajdonképen a sokszor emlegetett nyelvérzéken? Talán valami szentléleknek tartja-e, mely a nyelvésznek nyelvészkedése evangéliomát tollba mondja? Akkor igaz, hogy nagyot vétettem ezen szentlélek ellen; de akkor siessen is Br. úr s hirdesse ki a nyelvtudományok monopoliumát azok számára, kiket a gondviselés az illető nyelvek érzékével egyéb halandók fölött kitüntetett, s egyszersmind vegye körül a nyelvtudomány termő földeket szemes örökkel, hogy azokból éjnek idején valamint el ne csempésszenek. S vajjon mit mondana hozzá maga Br. úr is, ki a mint értekezéseiből eléggé látható, mégis szereti pipázni a más nyelvtudományok dohányát is. De szóljunk komolyan. Azt hiszem, Br. úr is tudja, habár néha megfélelkezik is róla, hogy a nyelvérzék nem tudomány, sőt ellenkezőleg annál

tökéletesebb az, mennél tudatlanabb, azaz öntudatlanabb; alapjában az nem más, mint valamely nyelvnek, a mint az jelenben bizonyos területen és társadalmi körben él, gyakorlati bírása, a mely az illető egyént gondolatainak mintegy önként való kifejezésére képesíti. Az ilyenképen nyelvet kezelő egyének (a nép) nem tartoznak azért tudni vagy megmondhatni, hogy miért mondanak valamit így vagy úgy, és rendesen nem is tudják; mert ez már több mint nyelvérzék, ez öntudatos nyelvtudás; azt igenis észrevehetik (megérezhetik), hogy a más beszédében valami hibás vagy idegenszerű, mert ők azt másképen mondták volna, de csupa nyelvérzéküknél fogva nem tudják megmondani, hogy miért van az rosszul mondva. A nyelvérzék szükségképen csak egyénileg megszorított gyakorlati nyelvtudásra támaszkodik, a melynek úgy térre mint időre nézve néha igen szűk határai vannak. Végre még az a sajátosága van a nyelvérzéknek, hogy holmi külhatások által romolhatik is, a nélkül, hogy maga csak sejtené is; épen azért, mert nem tudomány, mely a nyelvfejlődés menetét meg tudná bírálni. Mi köze van tehát a nyelvérzéknek a nyelvtudományhoz? Általában semmi köze nincs hozzá; mert emez nem a nyelvet gyakorló egyénnek ilyen vagy amolyan beszéllő tehetségével, nyelvkezelési képességével, hanem magával a beszédben kinyilatkoztatott nyelvvel mint tárggyal foglalkozik; a nyelvet gyakorló egyének neki csak szolgáltatók e tárgyat, azoktól szedi és gyűjti adatait, még pedig mennél több egyéntől, úgy területre mint időre nézve (nyelvmemlékek). Ha a nyelvész maga magán is, mint egyszersmind érzékes nyelvtudón, tudja tudományának tárgyát észlelni és vizsgálni, annál jobb; ő akkor kettős szerepet visel, nyelvhordozó és nyelvvizsgáló egy személyben. A nyelvvizsgálatra őt észlelési és okoskodó tehetsége képesíti, nem öntudatlan nyelvtudása (a mennyire ilyen a nyelvészben általában még lehet, különösen akkor mikor épen nyelvészkedik). Br. úr is nem azért tud a magyar nyelv vizsgálatához, mert ezt a nyelvet gyermekkorától fogva s már akkor is gyakorolta, mikor még tudományának hírét sem hallotta, hanem azért, mert azt részint magán, részint másokon, sőt újabb és régibb nyelvmemlékeken is megfigyelte, észlelte, s gondolkodott rajta. A mennyire tehát észlelési s okoskodó tehetsége képesíti, vizsgálódhatik e tárgyban más is, kinek különben akármiféle nem-magyar nyelvérzéke van, s ha téved, bizonyosan nem az idegen nyelvérzékében, hanem

abban van a hiba, hogy vagy a nyelv adatait nem észlelte meg jól vagy nem jól okoskodott belőlük.

A *meg*-ről írt értekezésemben (l. NyK. II. 175. stb.) azt állítottam volt, hogy a mai magyar nyelvből elveszett tulajdonképi jelentésének vagyis szóértelmének tudása. Ez az én nagy vétkem a magyar nyelvérzék ellen. Ámde, a miből Br. úr nekem oly nagy vétket csinál, azt ő nem mondva is maga vallja be, mert szerinte (l. Nyelvt. Ért. III. 362. l.) a *meg* „az illető cselekvény teljesezésbe mentét, végrehajtását jeleli“, s ehhez az eredményhez ő mégis csak „kutatásai nyomán“ jutott el. Pedig ha a mai nyelvtudatban megvan a *meg* jelentése, szóértelme, úgy bizonyosan Br. úrnak nem kellett volna különös kutatás, hogy csak azt is megmondhassa, mit jelel a *meg*. Én tehát a *meg* eredeti szóértelmét igyekeztem fölkeresni; de ez Br. úr szerint haszontalan tudás, a melyre nincsen szükségünk. Nincs is arról szó, hogy a magyar nyelvérzéknek arra szüksége legyen, a mely szintoly könnyen nélkülözheti azt a tudást is, hogy a *meg* a cselekvény végrehajtását jeleli; de van szüksége rá a magyar történeti nyelvkutatásnak, mely a mai nyelv tudományának természetes alapját veti meg. Így tehát ebben a részben sem vallhatom magamat vétkesnek, hogy haszontalanságon fáradoztam volna.

A *meg*-nek mai használatáról, még pedig főleg más magyar grammaticusokat követve, az említett értekezésemben három pontot állítottam föl: a) Bevégeztség, perfectio; b) a cselekvés beállítására való vonatkozás; c) (a MNy. Rendszere állítása szerint) a jövő idő jelelése. Az utóbbi pontot már akkor is elvettem, mint csak látszólagos tüneményt, és fentebb is (l. 8. 9. ll.) általában a némely igekötőnek tulajdonított időjelelést közelebről méltányoltam; a 2-dik pontot az elsővel lényegesen egynek mondtam; — tehát a mai *meg*-nek semmiféle álmodt értelmeket nem tulajdonítottam, csak azt állítván róla, a mit Br. úr is tulajdonképi és általános jelentményének állít: „hogy az illető cselekvény teljesezésbe mentét, végrehajtását jeleli“; mert Br. úr különben az én 2-dik pontomat is elismeri, midőn (a 369. l., a jegyzetben) oly *meg*-es igékről tesz említést, melyek „a cselekvény kezdő- vagy születő momentuma teljesültére“ irányozzák a halló figyelmét, vagy melyekben „a cselekvény, támadása pillanatában, már bevégeztét is leli“ (verba momentanea). Tehát itt sem vétettem a szegény *meg*-nek, vagy Br. úr is

ugyanakkorát vétett neki. Legfelebb, hogy egy helyen a „meg-irtam igét így értelmezvén: „bevégzőleg vagy bevégezten irtam“, a miben Br. úr nagy és lényeges hibát lel, nem jól fogalmaztam az értelmezést, noha Br. úr egy kis jó akarattal csak kiérthette volna, hogy azt akartam mondani: „úgy irtam, hogy be is végeztem.“ No, de azért köszönettel veszem tőle a szíves megigazítást.

A *meg*-ről írt értekezésemnek az a célja volt, hogy e szócskának a mai nyelv tudatából elveszett tulajdonképi jelentését, szóértelmét kutassam föl, s megmutassam, hogyan fejlődhetett ki abból a mai végbemenés-jelölő értéke. Tudván, hogy a *meg* az irányjelölő *be, ki, föl, le, neki* stb. igehatározók sorába tartozik, legelőször körülnéztem, hogy vajjon, ha a mai nyelvben nem is, legalább a régiebb nyelvmélekekben nem találom-e a *meg*-et, mint irányadverbiumot. És úgy találtam, hogy a *meg* a latin irányjelölő *re*-nek megfelelőleg a „vissza, hátra“ jelentéssel fordul elé, a miből azután következtettem, hogy a *meg* eredetileg nem más, mint a ma csak postpositiónak használt *megé*, mint igehatározó, a mely utóbbi még elé is fordul Erdősinnél „*megé*bocsátani = visszabocsátani, visszaküldeni“ (I. Magy. Nyelvészet VI, 48.). De itt eléáll Br. úr olcsó skepsisével, hogy a régi fordítóknak az idegen nyelvekkel való ismeretség megnyomorékította a nemzeties honi nyelvérzékét, s hogy csak hamar a latin praefixumoknak megfelelő valamit kerestek. Világítsuk meg egy kissé Br. úrnak ebbeli képzelődését. Szerinte a régi magyar fordítók a latin *re* (= hátra vissza) praefixumot *meg*-gel fordították volna, noha a *meg* nem jelentett *vissza*-t és rendelkezésükre állottak épen a *vissza* és *hátra* szók is! Ily nyomorultaknak tartja a régi fordítókat, kiket majd alább megint magasztal, „hogy mégis csak magyarok voltak azok a fordítók“, mert a *meg*-et (értsd a perfectiósiót *meg*-et) ott is használták, a hol a latinban vagy semmi praefixum, vagy többféle áll; — mi azért van, mert a latin a perfectiót vagy ki nem fejezi, vagy más praefixumokkal fejezi ki, mint a *re*-vel. Ez utóbbi körülmény egyenesen bizonyosságul szolgál arra, hogy azoknak a fordítóknak a latin igék fordításában nem volt egyébre gondjuk, mint arra, hogy azok értelmét magyarosan fejezzék ki; s ezért csak el kell hinnünk róluk, hogy a latin *re*-t (hátra, vissza, zürück) nem ok nélkül fordították *meg*-gel. E tényből, melynek egy példáját (*meg*hívom = *recantare, revocare*) Br. úr is kénytelen elismerni (noha az *elhívni*-féle magyarázattal sikeretlenül el akarja

disputálni ezt is), s melynek még egy példáját (*megvetni* = *contemnere*, azaz: *rejjicere*, *zurückssetzen*) minden ellenszenvé mellett sem fogja másképen megfejtetni, — ebből egyszerűen csak az következik, hogy a régi magyar fordítók korában a *meg*-nek élt még a nyelv tudatában az irányjelentése is, s hogy a *vissza*, *hátra* még nem szorította volt ki egészen a *megé*-nek igehatározói használatát (v.ö. Erdősinéél *megébocsátani*). Mit is jelenthetne a *megé* mint adverbium mást mint „*hátra*, *vissza*“? Jól tudom, hogy *vissza* és *hátra* közt van különbség, melyet a nyelvszokás a magyarban a két külön szóhoz csatolt; de mily kevésbé fontos e distinctio, mutatja az, hogy nem egy nyelv mind a kettőre csak egy szót használ, p.o. a rokon cseremisz épen az irányjelző *meg*, *megé*-nek megfelelőleg használja a *möngö* szót (*möngö tolam* = *visszajövök*, *möngö pörtülam* *visszafordulok*, *visszatérek*, *revertor*), mely egyszersmind *hátrahagyottságot* is jelent; így a finn *taka* (*tulen takaisin* *visszajövök*, *katso taa* nézz *hátra*) és a mint tudjuk, a német *zurück*.

A *meg*- (*megé*)-nek ezen irányjelentése, a melynek még nyomai vannak a régi nyelvemlékekben, s mely legalább a *megvetni* (*contemnere*) igében még mai nap is él, hogyan válhatott perfectio-jelzővé? Hogy ebben a nyelvet valami egyszerű természetes észjárás vezérelte, már eleve abból is gyanítható, hogy más nyelvben is *megé* vagy *hátra* jelentésű igehatározó a cselekvés végbemenésének jelzőjévé vált, p.o. a *za* praefixum a szláv nyelvekben (*za* mint praepositio = *megé*, *megett*; töle van: *zadni* = hátulsó, *nazad* = hátra). Minden cselekvés ugyanis egyenes irányban, mintegy pályán való előrehaladásnak képzelhető; az a tér, a melyen áthaladtunk, hátunk mögött van, s ha a bizonyos pálya végpontjához érünk, az egész pályát tettük hátunk *megé*. Hasonlóképen a cselekvésben mintegy előrehaladván, a mennyit belőle elvégeztünk, annyit hátunk *megé* tettünk, s ha egészen elvégeztük, az egészet is hátunk *megé* tettük; nincs már semmi előttünk, a mit még cselekednünk kellene. Említett értekezésemben ezen eszmemenet fejtegetésére a *megjární* (p.o. út) példát használtam, a melynek ezen értelme: „járással elvégezni az utat“ vagy „a járást elvégezni rajta az úton“ a legegyszerűbben, minden erőltetés nélkül foly ebből: „az utat *megé-jární*, azaz: úgy jární az utat, hogy mögénk kerüljön.“ Fölhoztam volt ugyanott, mint hasonló észjárást elétüntetöt, a német *zurücklegen* igtét, p.o. *einen weg zurücklegen*. Ebből könnyen lát-

hatja mindenki, mily egyszerű és könnyű, a cselekvés végbemenését jelelő *meg*-et a *megé*-ből, mint igehatározóból magyarázni meg; hogy Br. úr abból semmit sem a k a r t érteni, abból tűnik ki, hogy egy szándékosan nevetségessé elferdített okoskodást fog rám, melynek útján én a *meg*-nek etymonját találtam volna: „*meg* annyit tesz, mint *megé*, *mögé*, *megett*; *megé* annyi, mint *hát mögé*; hát németül: *Rücken*; *Rücken*-től jön: *zurück*; *zurück* annyit tesz, hogy *vissza*; tehát vég-elemzésben *meg* = *vissza*.” És a mint gyanítom, Br. úr értekezésemről ilyen igazságszerető értesítést a tisztelt olvasónak csak azért ad, hogy a jegyzetben egy rossz viczet mondhasson el!! Ilyen becsületes eljáráshoz azután több szavam nincsen.

BUDENZ JÓZSEF.
